

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1. สภาพทั่วไปของชนบทไทย ประชากรของประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ประมาณ 80 % เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความเป็นอยู่อย่างกันเอง มีความคุ้นเคยสนิทสนมกันแบบ การติดคอสัมพันธ์ส่วนบุคคล นอกจากนั้นกลุ่มชนดังกล่าวนี้ยังมี พฤติกรรม ทัศนคติ และวัฒนธรรมต่าง ๆ คล้ายคลึงกัน ลักษณะการทำมาหากินของชุมชนมักจะขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นสำคัญ เช่น หมู่บ้านชาวนา หมู่บ้านชาวสวน หมู่บ้านชาวประมง หมู่บ้านชาวไร่ เป็นต้น¹

สภาพความเป็นอยู่ของชนบทไทยส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับเกษตรกรรม ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า อาชีพของชาวชนบทไทยส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมเท่านั้น แต่หากหมายรวมถึงสภาพความเป็นอยู่ทั่วไป วิถีชีวิต แนวความคิดอ่าน และลักษณะความเป็นอยู่ประจำวันของสังคมชนบทไทย มีเรื่องเกษตรกรรมเกี่ยวพันและสอดคล้องอยู่ด้วยเสมอ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม หากมองลงไปอย่างลึกซึ้งถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยโดยรวมแล้ว จะพบว่าเศรษฐกิจของประเทศไทยถูกครอบคลุมโดยอาชีพการเกษตรกรรม มีประชาชนถึง 85 % ที่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม²

---

¹ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2 ; พระนคร, พ.ศ. 2513), หน้า 198.

²สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, พัฒนาชนบทในประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ 3 ; พระนคร, พ.ศ. 2515), หน้า 15.

นักมานุษยวิทยาที่ได้ทำการศึกษาถึงลักษณะสังคมชนบทไทย ให้ข้อสังเกตอย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับลักษณะสังคมชนบทไทยไว้ดังนี้³

1.1 ชาวนาไทยและคนไทยโดยทั่ว ๆ ไปมีนิสัยชอบทำอะไรตามลำพังตนเอง (Individualistic) มากกว่าการตั้งกลุ่ม หรือรับผิดชอบการงานเป็นหมู่ ดังจะเห็นได้จากการจัดตั้งกลุ่มชาวนาหรือสหกรณ์ หรือการรวมกลุ่มอื่นใดก็ตามที่นำมาใช้กับสังคมชนบทไทยในระยะเริ่มแรกนั้น มักจะประสบอุปสรรคเนื่องจากอิทธิพลของแนวความคิดทางปัจเจกบุคคล ที่ได้ประพฤติปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน การจะปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นกลุ่มนั้น จำเป็นต้องอาศัยเวลา

1.2 ในสังคมชนบทไทยไม่มีกลุ่มถาวร (Permanent Group) บางครั้งชาวชนบทอาจจับกลุ่มเพื่อกิจกรรมบางอย่างของชุมชน เช่น การรวมกันจัดงานทำบุญ งานวัด การลงแขก ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มแบบถาวร เมื่อกิจกรรมเหล่านั้นสิ้นสุดลงก็จะแยกย้ายกันไป การจัดกลุ่มตามลักษณะดังกล่าวนี้มักมีแนวโน้มเอียงไปในทางญาติพี่น้องหรือคนในสกุลเดียวกัน

1.3 ลักษณะของสังคมชนบทไทยเป็นสังคมแบบกระจาย (Atomized Society) มีการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ไม่มีกลุ่มหรือสถาบันสังคมอื่นใดนอกจากสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว อันประกอบด้วย พ่อแม่ และลูก เป็นส่วนสำคัญ สังคมแบบนี้จะเห็นว่าผู้นำท้องถิ่นอยู่ในขอบเขตจำกัด กล่าวคือ จะพบว่าผู้นำในชนบทไทยมี ครูประชาบาล พระภิกษุสงฆ์ และผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำท้องถิ่นกันส่วนมาก

1.4 สังคมชนบทไทยมีอีกลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของการตัดสินใจปัญหา (Decision Making) มักจะเคารพและคล้อยตามผู้มีวัยวุฒิสูง ถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์มากในชีวิต เป็นแบบเคารพผู้มีอาวุโส และบางครั้งการตัดสินใจดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับญาติผู้ใหญ่หรือเคารพในความเห็นของผู้สืบสกุลเดียวกัน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16 - 17.

1.5 ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และภูติผีปีศาจ (Animism and Superstition) ก็เป็นลักษณะของสังคมชนบท จะพบว่าชาวชนบทมีความเชื่อในเรื่องอำนาจศักดิ์สิทธิ์ บนบานศาลกล่าวและไสยเวทย์ แม้กระทั่งการวิงวอนเพื่อให้โคมาซึ่งวัตถุก็ยังปรากฏอยู่

2. ปัญหาของชาวชนบทไทย เป็นที่ปรากฏชัดว่า ในสภาพชีวิตของชาวชนบทนั้น ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชนบท และการพัฒนาประเทศอยู่มากมายหลายประการด้วยกัน ปัญหาในชนบทนั้น หากจะพิจารณาคุหาให้ทีแล้วจะเห็นว่าวนเวียนอยู่ในลักษณะใหญ่ ๆ 3 ประการด้วยกันคือ ปัญหาความยากจน ปัญหาการไร้การศึกษา และปัญหาโรคร้ายไข้เจ็บ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สภาพสังคมชนบทของไทยนั้นยังคงตกอยู่ในภาวะแห่งวงจรถ่วงร้าย (Vicious Circle)⁴ ปัญหาทำนองนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับปัญหาของชาวชนบทในประเทศต่าง ๆ ที่ยังล้าหลังในการพัฒนา จากการสำรวจขององค์การอาหารระหว่างประเทศครั้งที่ 3⁵ พบว่า ปัญหาของชาวชนบทนั้น มีลักษณะหมุนเวียนจากเหตุไปหาผล และจากผลเป็นเหตุแห่งปัญหา กล่าวคือ เนื่องจากการผลิตทางเกษตรกรรมได้ผลต่ำในประเทศด้อยพัฒนา จึงทำให้โครายโค่น้อย เมื่อรายโค่น้อยของประชาชนน้อย การออมทรัพย์เพื่อการลงทุนก็จำกัดลงไป การลงทุนเพื่อการผลิตก็ลดน้อยลงไปด้วย เมื่อรายโค่น้อยก็ยังผลให้มีอาหารบริโภคคนน้อย เกิดโรคร้ายไข้เจ็บทำให้มีกำลังผลิตน้อย จึงเป็นปัญหารากฐานของความยากจนของราษฎร ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไปของประเทศที่ยังด้อยพัฒนาอยู่ และหากจะชี้ให้เห็นเด่นชัดในปัญหาแต่ละประการของชาวชนบทไทยก็อาจอธิบายโดยสังเขปได้ดังนี้

⁴ สมศักดิ์ สิงห์วงษา, มาตรฐานการครองชีพของชนบทในอุดมคติ บทศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาสัมมนาปัญหาการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ภาค 1 ปีการศึกษา 2515, หน้า 12.

⁵ สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์, เรื่องเดิม, หน้า 26.

2.1 ปัญหาความยากจน เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ในท้องถิ่นชนบทไทยนั้น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม จนกล่าวได้ว่าชนบทไทยมีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม และการที่ประชากรยังชีพอยู่ด้วยการทำเกษตรกรรมนั้น ก็จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางธรรมชาติหลายอย่างเช่น ดิน น้ำ อากาศ หากมีใดดินฟ้าอากาศไม่อำนวย การทำนา ทำไร่ไม่ได้รับผลดี ก็จะมีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า ชาวชนบทส่วนใหญ่มีรายได้น้อย และมีฐานะยากจน ต้องประสบปัญหาเรื่องหนี้สิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่ประชาชนมีรายได้น้อยที่สุด⁶ ซึ่งความยากจนและความบีบบังคับทางเศรษฐกิจเช่นนี้ ย่อมทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เกิดความท้อแท้และลำบากใจที่จะให้ความร่วมมือในกิจกรรมทางสังคมที่จำเป็นต้องเสียสละเงินหรือวัสดุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นของตนได้

2.2 ปัญหาการไร้การศึกษา ความไม่รู้หนังสือของชาวชนบทก็เป็นปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งปัญหาหนึ่ง ชาวชนบทแต่ละคนมีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำมาก บางคนไม่รู้หนังสือเลยก็มี ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ปรากฏจากการสำรวจสถานะทั่วไปของประชากรของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2512⁷ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าประชากรในชนบทที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป อ่านไม่ได้ เขียนไม่ได้มีจำนวนถึงร้อยละ 33.5 ส่วนประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป ไม่เคยผ่านการศึกษายเลยมีจำนวนถึงร้อยละ 44.8 แสดงให้เห็นว่าจำนวนประชากรในชนบทที่ไม่ได้รับการศึกษายเลยมีจำนวนมาก และเมื่อหันไปพิจารณาอัตราผู้ที่สำเร็จชั้นประถมศึกษามีเพียงร้อยละ 33.6 เท่านั้น ส่วนผู้ที่สำเร็จชั้นมัธยมต้นและตอนกลางมีจำนวนไม่ถึงหนึ่งเปอร์เซ็นต์ นับได้ว่ามาตรฐานทางการศึกษาของคนไทยในชนบท

---

⁶ เอื้ออารี ยศโสภณ, "เยาวชนในชนบท" เยาวชนไทย (สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2516), หน้า 45.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

โดยทั่วไปยังอยู่ในระดับต่ำ คือยังอยู่ในระดับการศึกษาภาคบังคับเป็นส่วนใหญ่ และการที่
 ชาวนมทได้รับการศึกษาเพียงภาคบังคับนั้นมิได้ช่วยให้สามารถที่จะปรับปรุงสร้างสรรค์ความ
 เจริญและความก้าวหน้าให้แก่ท้องถิ่นของตนได้มากนัก

2.2 ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ในด้านสุขภาพอนามัยของชาวนมทนั้นยังคงต้อง
 เเผชิญอยู่กับปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ อันสืบเนื่องมาจากการขาดแคลนแพทย์ กอปรกับการที่ชาว
 นมทมีระดับการศึกษาต่ำ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสุขศึกษาและอนามัยเพียงพอ ทำให้ไม่ทราบ
 ถึงวิธีการกินอยู่ที่ถูกหลักอนามัย อาหารที่รับประทานไปมีอย่างหนึ่ง ๆ นั้นมิได้คำนึงว่าจะมีประโยชน์
 เพียงพอหรือไม่ ทั้งยังขาดการสุขาภิบาลที่ดีพอ เช่น การมีส้วมที่ไม่ถูกสุขลักษณะหรือไม่มี
 ส้วมใช้เลย การคั้นน้ำจากแม่น้ำลำคลอง ฯลฯ สภาวะแวดล้อมที่ผิดสุขลักษณะเช่นนี้ เป็น
 สาเหตุสำคัญที่ทำให้ราษฎรในชนบทส่วนมากมีสุขภาพไม่สมบูรณ์แข็งแรง อันเป็นอุปสรรค
 อย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพ การศึกษา ฯลฯ

เท่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นการอธิบายเพื่อให้เห็นลักษณะ สภาพ และปัญหา
 ของสังคมชนบทว่าเป็นเช่นใด แต่จะอย่างไรก็ตาม การที่สังคมชนบทจะกลายสภาพจากชนบท
 ที่มีปัญหาไปสู่ชนบทที่ดีขึ้นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องและการ
 ที่รัฐบาลจะสามารถวางแผนเพื่อพัฒนาสังคมชนบทแต่ละแห่งได้นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ
 เขาช่วย อาทิเช่น การให้ความร่วมมือของชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อ
 เมื่อชาวบ้านในท้องถิ่นที่รัฐบาลจะเข้าไปพัฒนานั้น มีความรู้ ความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายและ
 เจตนารมณ์ของการพัฒนาหมู่บ้านเสียก่อน ในกรณีดังกล่าวนี้สื่อชนิดต่าง ๆ จะเข้ามามีบทบาท
 สำคัญยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นในรูปลักษณะของการใช้สื่อมวลชน, สื่อเฉพาะกิจ และการสื่อสาร
 ระหว่างบุคคลก็ตาม สื่อต่าง ๆ เหล่านี้สามารถที่จะนำข่าวสารจากฝ่ายหนึ่งไปสู่อีกฝ่ายหนึ่ง
 ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายผู้ให้ข่าวสาร และผู้รับข่าวสาร โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น จะช่วยให้ทราบถึงปฏิกิริยา
 ตอบสนองของผู้รับสาร อันเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการชักจูงใจ ในขณะที่สื่อมวลชน
 ช่วยทำให้การเผยแพร่ข่าวสารเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว⁸ ในสหรัฐอเมริกา

⁸ Everett M. Rogers and Sevenning Lynne, Modernization Among Peasants (New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1969), p. 126.

มีหลักฐานที่ยืนยันการวิจัยในประเทศด้อยพัฒนา ที่ว่าการเปิดรับสื่อมวลชนแต่เพียงอย่างเดียว จะไม่ค่อยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับฟังนัก แต่จะมีความสำคัญมากในแง่การเพิ่มความรู้ ในขณะที่การสื่อสารระหว่างบุคคลจะเป็นตัวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติที่ค่อนข้างดีกว่า อย่างไรก็ตาม งานของสื่อมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นสิ่งที่ต้องเกื้อกูลกัน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะทำให้งานพัฒนาไม่ไฉผลเท่าที่ควร ในทางตรงกันข้าม หากใช้สื่อมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลควบคู่กันไปแล้ว ก็จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ดังนั้น การศึกษาวิจัยถึงพฤติกรรมสื่อสารของประชากรในชนบทจะช่วยให้ทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการใช้สื่อสารมวลชน, สื่อเฉพาะกิจ และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของประชากรในเขตวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านทางสื่อแต่ละประเภทที่สามารถเข้าถึงประชากรในชนบทได้เป็นอย่างดี

ทฤษฎีและแนวความคิดในการวิจัย

ในการทำการศึกษาวิจัยเรื่องใด ๆ ก็ตาม การศึกษาถึงทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นในการเขียนวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ จึงได้พยายามศึกษาถึงทฤษฎีและแนวความคิดในการสื่อสาร ตลอดจนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ตลอดจนเพื่อเปรียบเทียบความผลการวิจัยที่ได้ออกมานั้นจะช่วยสนับสนุนหรือคัดค้านทฤษฎีดังกล่าวมากน้อยเพียงใด

1. จากการศึกษาทฤษฎีการสื่อสารมวลชนร่วมสมัย (Contemporary Theories of Mass Communication) ของเคอ ฟลูเออร์⁹ ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน โดยมุ่งในเรื่องที่ว่าสื่อมวลชนจะมีผลต่อสังคมอย่างไร สื่อมวลชนมีอิทธิพล

---

⁹Melvin L. De Fleur, Theories of Mass Communication (New York : David McKay Company, Inc., 1970), pp. 118 - 154.

อย่างไรต่อปัจเจกบุคคล เช่น การที่พฤติกรรมสำคัญของบุคคลถูกเปลี่ยน อันเป็นผลจากการให้ความสนใจต่อนื้อหาของสื่อมวลชน ความสนใจศึกษาสื่อมวลชน ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาในค่านโครงสร้างทางเนื้อหาของสื่อ ลักษณะของผู้รับสาร จุดประสงค์หลักก็เพื่อต้องการหาว่าการเปลี่ยนแปลงร่อยางไรในปัจจุบันต่าง ๆ เหล่านี้จึงจะมีอิทธิพลต่อปฏิกิริยาตอบสนองประเภทต่าง ๆ (kinds of responses) อันเป็นผลเนื่องมาจากการเปิดรับสื่อ

แนวความคิดเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อต่อปัจเจกบุคคลและต่อกลุ่มบุคคลรุดหน้าไปอย่างรวดเร็วมาก ส่วนสำคัญที่สุดคือการพิจารณาถึงกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นตัวกลางระหว่างสื่อ (ตัวกระตุ้น) และสิ่งที่ตอบสนองตัวกระตุ้น(ในเรื่องของพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือ S - R Equation ได้มีการพิจารณาแยกแยะในเรื่องดังกล่าว โดยแบ่งออกเป็นทฤษฎีที่สำคัญ ๆ 4 ทฤษฎีได้แก่ ทฤษฎีความแตกต่างทางปัจเจกบุคคล ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม และทฤษฎีบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม

1.1 ทฤษฎีความแตกต่างทางปัจเจกบุคคล¹⁰ (The Individual Differences Theory)

ทฤษฎีนี้กล่าวว่า มนุษย์เราย่อมมีความแตกต่างกันอย่างมากในค่านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล การที่มนุษย์เรียนรู้ต่างกัน เนื่องจากถูกเลี้ยงดูหรือมีสภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน ทำให้ทัศนคติและความคิดเห็นต่างกันไปด้วย เรียกว่าเป็นการเรียนรู้โดยสภาวะแวดล้อม ทำให้เกิดรูปแบบของทัศนคติที่เขายึดถือ ค่านิยม, ความเชื่อ ซึ่งประกอบกันเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคล อันเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ดังนั้นลักษณะของโครงสร้างทางบุคลิกภาพจะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดแบบของการรับรู้ หรือการเรียนรู้ของมนุษย์ต่อเหตุการณ์รอบตัวให้ต่างไปจากบุคคลอื่น ๆ

จากพื้นฐานของทฤษฎีดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาวิชาสื่อมวลชนสามารถนำแนวความคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับการสื่อสาร โดยเป็นที่เชื่อได้ว่า พฤติกรรมการสื่อสารของ

¹⁰ Ibid., pp. 119 - 122.

บุคคลขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นจะเลือกให้ความสนใจและเลือกรับรู้ในเนื้อหาอย่างหนึ่งอย่างใดที่สื่อสาร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหลักพื้นฐานที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันในลักษณะของบุคลิกภาพ อันจะนำมาซึ่งการเลือกรับ และตีความเนื้อหาของสื่อสารมวลชนแตกต่างกันไป เช่น กับการเลือกให้ความสนใจและรับรู้ถือว่าเป็นกลไกทางจิตวิทยาที่เป็นตัวแทรกอยู่ระหว่างกระบวนการสิ่งเร้า และพฤติกรรมตอบสนองอันเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการสื่อสารมวลชน

1.2 ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม¹¹ (The Social Categories Theory) ทฤษฎีนี้เกิดจากแนวความคิดที่ว่าในสังคมสมัยใหม่ปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมอุตสาหกรรม บังคับบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นกลุ่มสังคม มีความแตกต่างกันอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ก็พยายามนำเอาลักษณะพื้นฐานบางประการที่เหมือนกัน เช่น เพศ, ระดับรายได้, การศึกษา นำมาเป็นเครื่องรวมบุคคลเข้าไว้ในกลุ่มเดียวกัน ตัวอย่างเช่น กลุ่มบุคคลที่มีระดับการศึกษาสูง ก็ถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งถูกวางไว้ในโครงสร้างทางสังคมใกล้เคียงกัน ดังนั้นการพิจารณาแบ่งบุคคลเข้าเป็นกลุ่มอย่างคร่าว ๆ โดยมีได้คำนึงถึงลักษณะที่แตกต่างกัน เฉพาะตัวบุคคลโดยใช้ตัวแปรอย่างง่าย ๆ นี้ ทำให้สามารถกล่าวได้ว่า บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเหล่านี้ จะรับเนื้อหาของสื่อมวลชนคล้ายคลึงกันไม่มากนัก และทำนองเดียวกัน ก็จะสนองตอบต่อเนื้อหาของสื่อมวลชน เป็นไปในรูปแบบที่คล้ายกันด้วย

1.3 ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม¹² (The Social Relationships Theory) ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการสื่อสารมวลชน ซึ่งได้เป็นที่ยอมรับว่าความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการในสังคม (ความสัมพันธ์แบบเครือ

¹¹ Ibid., pp. 122 - 124.

¹² Ibid., pp. 124 - 129.

ญาติ) มีบทบาทสำคัญต่อการกระทำของแต่ละบุคคล นักสังคมวิทยาชนบทพบว่า เครือญาติของชาวนามีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจว่า จะชอบหรือไม่ชอบในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทางการเกษตร สังคมชนบทก็เป็นสังคมส่วนหนึ่งที่ครอบครัวของบุคคล แต่ละคนมีความผูกพันทางสังคมกับเพื่อนบ้านอย่างแน่นแฟ้น เมื่อมีความคิดใหม่ ๆ มาจากภายนอก การที่ความชอบของเพื่อนบ้านเกี่ยวกับความคิดเหล่านี้ จะมีความสำคัญต่อการตัดสินใจของบุคคลว่า ควรจะยินดีรับความคิดเหล่านี้หรือไม่ การรับความรู้ทางเทคโนโลยีทางการเกษตร เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการสื่อสารมวลชน ความคิดใหม่ ๆ จะถูกนำมาเผยแพร่ไปยังชาวนาคณะอื่น ๆ โดยชาวนาผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างชาวนาคณะด้วยกัน ชาวนานำความคิดใหม่ ๆ มาเผยแพร่ นั้น เรียกได้ว่าเป็น ผู้นำทางความคิด เห็น ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีการติดต่อกับสื่อมวลชนมากกว่าคนอื่น ๆ และเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลอื่น เพราะผู้นำความคิดเห็นนี้จะไม่เพียงแต่เป็นผู้ให้ข่าวสารเฉย ๆ เท่านั้น แต่ยังได้ตีความหมายของข่าวสารที่เขาได้รับไว้อีกด้วย

ดังนั้น ในการที่จะส่งข่าวสารไปยังประชากรในชนบทนั้น ควรจะได้พิจารณาถึงความสำคัญของบุคคลผู้เป็นผู้นำความคิดเห็น ทั้งนี้เนื่องจากข่าวสารต่าง ๆ ที่ผ่านทางสื่อมวลชนนั้น ผู้นำความคิดเห็นมักจะเป็นผู้ที่ได้รับมากกว่าชาวบ้านทั่ว ๆ ไป และผู้นำความคิดเห็นเหล่านั้น จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ ไปสู่ชาวบ้านคนอื่น ๆ

1.4 ทฤษฎีบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม¹³ (The Cultural Norms Theory)
ทฤษฎีนี้สนใจถึงบทบาทของสื่อมวลชนในเรื่องของบรรทัดฐาน และการนิยามเหตุการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ที่อาจจะมียลลตอบ้จเจกบุคคลในสังคมไม่มากนักน้อย ทฤษฎีนี้วางแนวความคิดในเรื่องนี้ไว้ 3 ประการคือ

1.4.1 เนื้อหาของสื่อมวลชนสามารถที่จะช่วยสร้างเสริมรูปแบบของ

¹³ Ibid., pp. 129 - 139.

บรรทัดฐานที่มีอยู่แล้วในสังคมให้มีความสำคัญมากขึ้น และยังช่วยทำให้ประชาชนเกิดความ
มั่นใจว่าบรรทัดฐานนี้เป็นที่ยอมรับปฏิบัติกันอยู่ในสังคมนั้น

1.4.2 สื่อมวลชนสามารถที่จะจำรูปแบบของความประพฤติต่าง ๆ รวมถึง
ถึงบรรทัดฐานของสังคมอื่นมาสู่ประชาชนที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์หรือมีอยู่เล็กน้อยมากใน
เรื่องนั้น ให้เกิดความคุ้นเคยมากขึ้น

1.4.3 บทบาทของสื่อมวลชนในการที่จะชักจูงประชาชนให้เปลี่ยนแปลง
บรรทัดฐานหรือแบบของพฤติกรรมที่เคยยึดถือปฏิบัติอยู่เดิมให้หันมาใช้รูปแบบใหม่

อย่างไรก็ตาม บทบาทของสื่อมวลชนดังกล่าวยังคงเป็นที่โต้แย้งกันอยู่ ลาซาเฟล
และเมอร์ตัน เชื่อว่า สื่อมวลชนน่าจะมีบทบาทในด้านช่วยรักษามรดกบรรทัดฐานหลักของกลุ่มชน
ไว้มากกว่าที่จะพยายามชักจูงให้กลุ่มชนเปลี่ยนค่านิยมในเรื่องที่สำคัญ สื่อมวลชนอาจจะ
มีบทบาทในการชักชวนให้ประชาชนนิยมรับสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นเรื่องฉิวเฉียดเท่านั้น เช่น การ
นิยมตามแฟชั่นใหม่ ๆ เป็นต้น

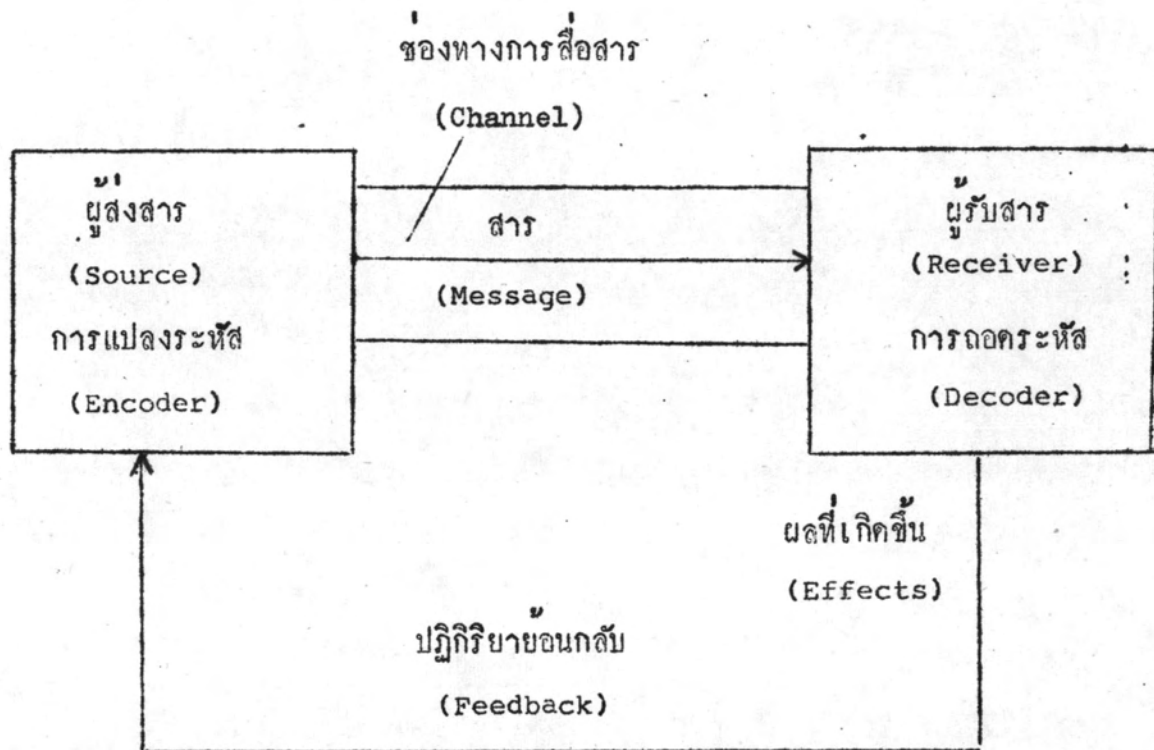
สรุปแล้วสื่อมวลชนสามารถช่วยสร้างเสริมบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมของสังคม
ทั้งโดยทางตรง และโดยทางอ้อม แต่ทั้งนี้การชักนำพฤติกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ให้กับ
สังคมควรจะต้องคำนึงถึงความสอดคล้องทั้งกับความต้องการของปัจเจกบุคคล และกับ
ค่านิยมของกลุ่มสังคมนั้น ๆ ด้วย

นอกจากทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวซึ่งได้ใช้เป็นหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้แล้ว ยัง
ได้ทำการศึกษาถึงแนวความคิดทางด้านการสื่อสาร ซึ่งสามารถนำมาเป็นพื้นฐานของการ
ศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการสื่อสารในชนบทได้เป็นอย่างดี ดังจะได้กล่าวต่อไป

✓ 2. กระบวนการติดต่อสื่อสาร (Communication Process) "การสื่อสาร"
(Communication) เป็นศิลปะการถ่ายทอดข่าวสาร ความคิดเห็นและทัศนคติจากบุคคล
หนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง¹⁴ แบบจำลองของกระบวนการติดต่อสื่อสาร ตามแนวความคิดของ

¹⁴ มังกร ชัยชนะการฯ, ลักษณะของการสื่อสารและการสื่อสารมวลชน (คณะ
นิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512), หน้า 2.

เอฟเวอร์เรท เอ็ม โรเจอร์¹⁵ ประกอบด้วยผู้ส่งสารหรือแหล่งกำเนิด, สาร, ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร

แบบจำลองของกระบวนการคิดต่อสื่อสาร
ตามแนวความคิดของ เอฟเวอร์เรท เอ็ม โรเจอร์

เมื่อเราพูดถึงกระบวนการของการสื่อสาร เราย่อมหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อผู้ส่งสาร หรือแหล่งกำเนิด ถ่ายทอดเนื้อสารไปยังผู้รับ หรือจุดหมายปลายทางดู ๆ ก็น่าจะเป็น

¹⁵ Everett M. Rogers, Communication Strategies for Family Planning (New York : The Free Press, 1973), p. 45.

กระบวนการถ่าย ๆ แต่ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ประการแรกผู้ส่งสาร หรือแหล่งกำเนิดต้องแปลงเนื้อสารให้เป็นรหัส (Encode) คือ แปลงข่าวสาร, ความคิดเห็น, ทัศนคติ, อารมณ์ หรือความรู้สึกใด ๆ ให้อยู่ในลักษณะที่สามารถจะถ่ายทอดไปยังผู้อื่นได้ เช่น เป็นคำพูด ตัวหนังสือ หรือภาพเป็นต้น จากนั้นจึงส่งเนื้อสารที่แปลงแล้วนี้ออกไปสู่ผู้รับ โดยผ่านช่องทางการสื่อสาร และกระบวนการของการสื่อสารจะเกิดขึ้นได้สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อเนื้อสารที่ส่งเป็นรหัสไปสู่ผู้รับนั้นได้ถูกถอดออก (Decode) และผู้รับหรือจุดหมายปลายทางได้รับรู้เนื้อสารที่ส่งไปนั้น แต่การที่จะเข้าใจตรงตามกับผู้ส่งสารต้องการหรือไม่ก็แล้วแต่ความสามารถ ประสบการณ์ และสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับผู้รับสาร และตัวการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น

ในกระบวนการของการสื่อสารนั้น ปฏิกริยาย้อนกลับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งหมายถึง เป็นการสนองตอบของผู้รับสาร ที่มีต่อข่าวสารของผู้ส่งสาร ซึ่งผู้ส่งสารสามารถนำมาเป็นเครื่องช่วยในการพิจารณาว่าการสื่อสารนั้น บรรลุผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ที่ต้องการมากน้อยเพียงใด

ในองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง 4 ประการ ซึ่งได้แก่ ผู้ส่งสาร, สาร, สื่อ และผู้รับสารในกระบวนการติดต่อสื่อสารนั้น ช่องทางการสื่อสาร มีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นตัวกำหนดว่าช่องทางการสื่อสารประเภทใด ที่ผู้ส่งสารจะใช้เพื่อก่อให้เกิดผลสำเร็จ ในอันที่จะให้เกิดความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม แก่ผู้ส่งสารในทางที่ตนปรารถนาได้¹⁶

2.1 ช่องทางการสื่อสาร (Channels) เป็นวิธีการที่ผู้ส่งสารจะนำข่าวสารไปสู่ผู้รับสาร ซึ่งอาจแยกช่องทางการสื่อสารออกเป็น 2 ลักษณะคือ.-

2.1.1 ช่องทางการสื่อสารมวลชน (Mass Media Channels) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนทั้งหมด เป็นต้นว่า หนังสือพิมพ์

¹⁶Rogers and Svenning, op. cit., pp. 124 - 125.

นิตยสาร, ภาพยนตร์, วิทยุ, โทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งข่าวอาจจะเป็นบุคคลจำนวน 1 หรือ 2 - 3 คน ที่จะส่งข่าวสารไปยังผู้ฟังจำนวนมาก ๆ ได้ ซึ่งสื่อมวลชนนั้นสามารถที่จะไปถึงกลุ่มผู้ฟังที่มีจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งสามารถเปลี่ยนทัศนคติที่บุคคลมีอยู่ได้¹⁷

2.1.2 ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Channels) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลต่อบุคคล เพื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสาร และผู้รับสาร โรเจอร์ โคกกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงอันอาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่เราได้มีการติดต่อกับผู้อื่น เช่น กับผู้นำความคิดเห็น ได้แก่ พระ, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ การติดต่อกับญาติเพื่อนฝูงที่รู้จักเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ก็อาจมีผลต่อการพัฒนาได้เช่นกัน นักปราชญ์ทางสื่อสารมวลชนหลายท่านยอมรับความสำคัญของการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบุคคลมากกว่าอิทธิพลของสื่อมวลชนเสียอีก กล่าวไว้ สื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ¹⁸ ดังนั้นงานของสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคล จึงเป็นสิ่งที่ต้องเกื้อกูลกัน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะทำให้การพัฒนาไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในทางตรงข้ามหากการสื่อสารมวลชนตามติดมาด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแล้วก็จะช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างได้ผลมากขึ้น

---

¹⁷ Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker. Communication of Innovation (2d ed.); New York : The Free Press, 19710, p. 145.

¹⁸ Ibid., p. 252.

เปรียบเทียบความแตกต่างที่สำคัญระหว่างลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลและ
การสื่อสารมวลชน

<u>ลักษณะของการติดต่อสื่อสาร</u>	<u>การสื่อสารระหว่างบุคคล</u>	<u>การสื่อสารมวลชน</u>
1. ทิศทางการไหลของข่าวสาร	บุคคลวิถี (สองทาง)	ทางเดียว
2. ความเร็วในการเข้าถึงผู้ฟัง จำนวนมาก	ช้า	เร็ว
3. ความแน่นอนของข่าวสารต่อผู้ฟัง	ต่ำ	สูง
4. ความสามารถในการเลือกผู้รับสาร	สูง	ต่ำ
5. ความสามารถในการจัดการเลือก รับสาร	สูง	ต่ำ
6. ความสามารถในการสนองตอบ	สูง	ต่ำ
7. ผลที่อาจเกิดขึ้น	เปลี่ยนแปลงทัศนคติ	เพิ่มพูนความรู้

จะเห็นได้ว่าการติดต่อสื่อสารทั้ง 2 แบบนี้มีความแตกต่างกันออกไป การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นสามารถทราบถึงปฏิกิริยาอันกลับของผู้รับได้ ซึ่งทำให้มีประสิทธิภาพในการชักจูงใจในขณะที่การติดต่อสื่อสารโดยใช้สื่อมวลชนนั้น จะมีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความนึกคิดอันเนื่องมาจากการได้รับความรู้เพิ่มขึ้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผู้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และเพื่อที่จะใช้ในการเปรียบเทียบผลการศึกษาวิจัยในเรื่อง "พฤติกรรมการสื่อสารในชนบท : การสำรวจทางสังคม ณ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง" สำหรับงานวิจัยเกี่ยวข้องนี้มีผู้ได้กระทำไว้ ดังนี้

1. โรเจอร์ และซเวนนิ่ง ได้ศึกษาสังคมชาวนาในโคลอมเบีย (Colombian Peasants Villages) และเขียนไว้ในหนังสือ Modernization Among Peasants: The Impact of Communication¹⁹ พบว่ามีปัจจัยหลายอย่างที่มีผลต่อพฤติกรรมการสื่อสารของชาวนาในโคลอมเบีย (169)

1.1 การอ่านออกเขียนได้ (Literacy) โรเจอร์ได้กล่าวไว้ใน

Modernization Among Peasants : The Impact of Communication ว่า ความสำเร็จของการอ่านออกเขียนได้ ซึ่งเชื่อวาระดับของการอ่านออกเขียนได้มีความสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการรับสิ่งประดิษฐ์สมัยใหม่ ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดใหม่ ๆ อันเป็นเครื่องส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น²⁰ นอกจากนั้นบุคคลที่อ่านออกเขียนได้ยังสามารถจะเก็บรักษาสิ่งพิมพ์ที่ตนได้มา เพื่อนำมาอ่านหรือค้นคว้าในเวลาที่ต้องการอีกด้วย อันจะทำให้ "โลก" ของเขากว้างขวางออกไป

จากการศึกษาสังคมชาวนาในโคลอมเบีย ปรากฏว่าผู้ที่อ่านออกเขียนได้มีความสนใจในการฟังวิทยุเป็น 2 เท่าของผู้ที่ไม่สามารถจะอ่านออกเขียนได้ นอกจากนั้นยังปรากฏว่า การอ่านออกเขียนได้มีความสัมพันธ์อย่างสูงกับการอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าสื่อที่ไม่ใช่สิ่งตีพิมพ์²¹

1.2 การศึกษา (Education) เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดกับองค์ประกอบของการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาคูเหมือนจะเป็นสิ่งช่วยสนับสนุนหรือทำให้การเปิดรับสื่อเป็นไปโดยง่ายขึ้น ข้อมูลจากหมู่บ้านในโคลอมเบีย แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปิดรับสื่อสารมวลชนนั้น จะมีมากกว่าความ

¹⁹ Rogers and Svenning, op. cit.

²⁰ Ibid., pp. 70 - 72.

²¹ Ibid., p. 105.

สัมพันธ์ระหว่างการรู้หนังสือ กับการเปิดรับสื่อสารมวลชน ซึ่งค่าสหสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการเปิดรับสื่อมีค่าเท่ากับ 0.508

1.3 การติดต่อกับสังคมภายนอก (Cosmopolitaness) หมายถึง การที่บุคคลมีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกหมู่บ้านที่ตนอาศัยอยู่ เช่น การเดินทางไปต่างถิ่น ซึ่งโรเจอร์กล่าวว่าการสัมพันธ์กับสังคมเมืองนี้เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้คน ๆ นั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมเก่า อย่างไรก็ตามบุคคลเช่นนี้มักเป็นผู้ทันสมัยในทางอื่นด้วย เช่น มีการศึกษา มีฐานะเงินทองดี มีตำแหน่งหน้าที่การงาน เช่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นครู หรือมีอาชีพค้าขาย ซึ่งต้องติดต่อกันระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองเป็นประจำ

1.4 สถานภาพทางสังคม (Social Status) ในสังคมชวานาในโคลอมเบียนั้น ปรากฏว่าผู้ที่มีสถานภาพทางสังคมสูงจะมีการเปิดรับสื่อมากกว่าชาวนาซรมคา ทั้งนี้เพราะพวกเขามีฐานะทางเศรษฐกิจพอที่จะซื้อหาเครื่องรับวิทยุ และโทรทัศน์ใ้กาย ซึ่งค่าสหสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพทางสังคมกับการเปิดรับสื่อสารมวลชนเท่ากับ 0.500

1.5 อายุ (Age) จากการศึกษากลุ่มชวานาในโคลอมเบีย โรเจอร์พบว่าในกลุ่มชวานาที่มีอายุน้อยจะมีความสนใจในสื่อมวลชนสูง ในขณะที่ผู้สูงอายุจะมีความสนใจในสื่อมวลชนต่ำ เหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากมีตัวแปร ซึ่งได้แก่ การศึกษา²²

2. จากการศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อสารมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมือง และชนบท ของนายเวทย์ ชโนปจัย²³ ได้พบว่ามีปัจจัย

²² Ibid., p. 107.

²³ นายเวทย์ ชโนปจัย, "การศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับสื่อสารมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

ที่สำคัญหลายประการที่มีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมในการสื่อสารของบุคคล อันได้แก่ ปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์, ปัจจัยทางประชากร, ปัจจัยทางเศรษฐกิจ, ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางจิตวิทยา

2.1 ปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์ จากการศึกษาของนายเวทย์ฯ พบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบท ไม่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์และเศรษฐกิจ นั่นคือ การกระจายของประชากรในแต่ละภูมิภาคและความแตกต่างในค่านิยมของประชากรไม่มีผลโดยตรงต่อการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2.2 ปัจจัยทางประชากร เมื่อนำองค์ประกอบทางด้านอายุเข้ามาเกี่ยวข้อง ปรากฏว่า การเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรทั้งเขตเมืองและชนบทมีส่วนสัมพันธ์กับอายุอย่างใกล้ชิด การเปิดรับสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ซึ่งได้แก่หนังสือพิมพ์นั้น โดยทั่วไปมีมากกว่าสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือหรือนิตยสาร ในทุกกลุ่มอายุ และทั้งในเขตเมืองและชนบท การเปิดรับสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ระหว่างคนในเมืองและชนบทก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ กลุ่มผู้ที่มีอายุระหว่าง 25 - 54 ปี มีการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์และหนังสือ หรือนิตยสารมากที่สุด กลุ่มผู้สูงอายุ คือ 55 ปีขึ้นไป กลับมีการเปิดรับน้อยลง สำหรับการเปิดรับสื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งได้แก่วิทยุ และโทรทัศน์นั้น มีลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างผู้รับในชนบทและในเมือง คือการเปิดรับสื่อทั้งวิทยุ และโทรทัศน์ในชนบทจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ในเขตเมืองจะมีจำนวนลดลงตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้นที่น่าสนใจก็คือสื่อประเภทวิทยุเป็นสื่อมวลชนประเภทเดียวที่สามารถเข้าถึงประชากรในชนบทได้ดี ทั้งการเปิดรับสื่อประเภทนี้ก็มีอยู่กว้างขวาง ปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์ก็อย่างหนึ่งได้แก่ การย้ายถิ่น ปรากฏว่าการย้ายถิ่นของประชากรมีส่วนสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอย่างใกล้ชิด สัดส่วนของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือหรือนิตยสาร ทั้งวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ ที่มีประสบการณ์จากการย้ายถิ่นจะมีอัตราสูงกว่าผู้ที่ไม่เคยย้ายถิ่นเป็นส่วนใหญ่

2.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ในเรื่องปัจจัยทางค่านิยมศาสตร์ เมื่อพิจารณา

ถึงลักษณะอาชีพของประชากรกับการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ไม่พบว่าปัจจัยดังกล่าวมีความสัมพันธ์กัน แต่สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับปัจจัยด้านเศรษฐกิจก็คือ ผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง เช่น กลุ่มผู้ประกอบการวิชาชีพอิสระ ผู้บริหารงาน และผู้ประกอบการค้าขายเป็นต้น มักจะมีการอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือ หรือนิตยสาร และดูโทรทัศน์ มากกว่ากลุ่มอาชีพที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำกว่า เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ เกษตรกรรม หรือกลุ่มผู้ว่างงาน แต่สำหรับสื่อมวลชนประเภทวิทยุ จะเป็นไปได้ในทางตรงข้ามคือ กลุ่มอาชีพที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำกว่า จะมีการเปิดรับสื่อวิทยุมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง

2.4 ปัจจัยทางค่านิยม พบว่าการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเปิดรับสื่อมวลชน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากร โดยเฉพาะสื่อประเภทสิ่งพิมพ์มีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างเห็นได้ชัด ในชนบทกลุ่มผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ จะมีจำนวนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ทั้งหมดเพียงร้อยละ 11.2 ในขณะที่กลุ่มผู้จบมหาวิทยาลัยขึ้นไปมีจำนวนผู้อ่านหนังสือพิมพ์มากที่สุด คือร้อยละ 80.0 ซึ่งหมายถึงว่ากลุ่มผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น จำนวนผู้อ่านหนังสือพิมพ์ก็จะมีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว²⁴ ยกเว้นสื่อประเภทวิทยุ ซึ่งมีสัดส่วนของผู้ฟังมากเกือบทุกกลุ่มการศึกษา สื่อประเภทโทรทัศน์พบว่า สัดส่วนของผู้ดูโทรทัศน์จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามระดับกลุ่มการศึกษาที่สูงขึ้นเช่นกัน

2.5 ปัจจัยทางค่านิยมจิตวิทยา พบว่าการเปิดรับสื่อมวลชนและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของประชากรในเขตเมืองและชนบทนั้น จะมีผลต่อการยอมรับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติในการยอมรับการวางแผนครอบครัว จากการศึกษาของนายเวทย์ฯ ได้พบว่าประชากรที่มีการเดินทางไปต่างถิ่นส่วนใหญ่จะมีสัดส่วนของกลุ่มที่เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวมากกว่าสัดส่วนของผู้ที่ไม่เห็นด้วยหรือมีข้อแม้ ในเรื่องการเปิดรับสื่อมวลชนก็เช่นกัน พบว่าผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือหรือนิตย

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

สาร พังวิทย์ หรือคูโทรทัศน์มากกว่า จะเป็นผู้ที่เห็นด้วยกับการวางแผนครอบครัวมากกว่า ผู้ที่เปิดรับสื่อมวลชนดังกล่าวนี้น้อยกว่า

3. จากการศึกษาวิจัยถึงบทบาทของสื่อสารมวลชนในการพัฒนาชนบทในจอร์แดน (The Role of Communication in Jordan's Rural Development) โดย ซอว์กี เอ็ม บากูตี²⁵ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์บุคคลในภาษาอาหรับจากหมู่บ้าน 23 แห่ง โดยการสุ่มตัวอย่างจาก 565 หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ชายฝั่งตะวันออกของจอร์แดน มีชาวนาที่เป็น ตัวอย่างในการสำรวจวิจัยจำนวน 312 คน มีผู้หนังสือจำนวน 140 คน และไม่หนังสือ จำนวน 172 คน จากการวิจัยในตัวแปรที่เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อสารมวลชนนั้นพบว่า วิชยุ เป็นสื่อที่ได้รับความนิยมจากชาวนาทั้งสองประเภทนี้มากที่สุด ส่วนการเปิดรับสื่อประเภท โทรทัศน์และสิ่งพิมพ์เป็นสิ่งผิดธรรมดาสำหรับพวกชาวนา ซึ่งเป็นตัวอย่างในการวิจัย คือ มีจำนวนร้อยละ 41.9 ที่ฟังรายการวิทยุทุกวัน ร้อยละ 44.5 ฟังวิทยุ 3 - 5 วันต่อ 1 อาทิตย์ และมีเพียงร้อยละ 2.6 เท่านั้นที่ตอบว่าไม่เคยฟังวิทยุเลย สำหรับการเปิดรับสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์นั้น ปรากฏว่ามีเพียงร้อยละ 1.9 เท่านั้นที่อ่านหนังสือพิมพ์ 3 - 5 ฉบับต่อ 1 เดือน และร้อยละ 1.2 ที่อ่านนิตยสาร 3 - 5 ฉบับต่อเดือน ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำมาก

4. จากรายงานสรุปการสำรวจสื่อมวลชนในภาคเหนือ ประเทศไทย โดยคร. ศิริชัย ศิริกาเยะ ของศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งรายงานวิจัยฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปและเปรียบเทียบงานวิจัยในอดีตที่ผ่านมาเกี่ยวกับพฤติกรรมการติดต่อบริการสื่อมวลชนในภาคเหนือ โดยนำข้อมูลของหน่วยงานวิจัย 3 แห่งมาเปรียบเทียบ ซึ่งได้แก่ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี หน่วยวิจัยของสำนัก

²⁵ Shawki M. Barghouti, "The Role of Communication in Jordan's Rural Development," Journalism Quarterly, Vol. 51, No. 3. (1974), p. 418 - 424.

ชาวสารออเมริกัน กรุงเทพฯ และดัชนีสื่อสารมวลชนในปี พ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2516 ของบริษัทวิจัยคิมาร์ ซึ่งเป็นบริษัทเอกชนที่ให้คำปรึกษาทางด้านการจัดการงาน และการตลาด (แต่ส่วนใหญ่จะเน้นทำการศึกษาในเขตชุมชนหรือ เขตเทศบาลเป็นส่วนใหญ่ ในเขตชนบททางภาคเหนือของไทยยังมีได้มีผู้ใดทำการศึกษาอย่างจริงจังและต่อเนื่องกัน) เพื่อหาข้อสรุปของพฤติกรรมคังกล่าว อันจะเป็นประโยชน์ในการนำเอาข้อสรุปเหล่านี้มาใช้กับการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม เพื่อการรณรงค์ในการวางแผนครอบครัวในภาคเหนือของประเทศไทย จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือ พยายามค้นหาแนวโน้มของการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการวางแผนเลือกใช้สื่อสำหรับส่งข่าวสารเพื่อการรณรงค์ต่อการวางแผนครอบครัวในภาคเหนือของประเทศไทย ผลการศึกษาวิจัยพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารในภาคเหนือนี้ ปรากฏผลดังนี้คือ

4.1 การรับฟังและการเป็นเจ้าของวิทยุ และลักษณะของผู้ฟัง จากการศึกษาวิจัยปรากฏว่าการรับฟังวิทยุเป็นนิสัยประจำของประชาชนในภาคเหนือ ร้อยละ 89 ของตัวอย่างของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ร้อยละ 83 และร้อยละ 82 ของตัวอย่างของคิมาร์ จากการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ. 2515 และ 2516 ตามลำดับ และร้อยละ 53 ของการสำรวจของสำนักงานชาวสารออเมริกันสำรวจในปี พ.ศ. 2514 ที่ได้ให้คำตอบว่าได้รับฟังวิทยุเป็นประจำทุกวัน ซึ่งเป็นจำนวนร้อยละค่อนข้างสูงในการฟังวิทยุ ผลการสำรวจของคิมาร์ปี พ.ศ. 2515 ปรากฏว่าร้อยละ 96 ของครัวเรือนที่รับการสัมภาษณ์มีเครื่องรับวิทยุไว้ในครอบครองและร้อยละ 52 ของครัวเรือนที่รับการสัมภาษณ์มีสื่อประเภทวิทยุอย่างเดี่ยว ซึ่งทำให้เชื่อได้ว่าวิทยุเป็นสื่อที่แพร่หลายที่สุดในภาคเหนือของประเทศไทย

จากการเปรียบเทียบผลของเวลาการรับฟังวิทยุในวันจันทร์ถึงวันศุกร์มีลักษณะค่อนข้างแตกต่างกัน กล่าวคือ จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติพบว่า ช่วงระยะเวลา 7.00 น. - 8.00 น. จะมีจำนวนร้อยละของผู้รับฟังสูงสุดถึงร้อยละ 65 หลังจาก 8.00 น. จำนวนร้อยละของผู้รับฟังวิทยุจะลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด แต่จะเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในช่วงระยะเวลา 9.00 น. - 10.00 น. หลังจากนั้นจำนวนร้อยละของผู้รับฟังวิทยุจะลดลงไปจนกระทั่งหลัง 16.00 น. จำนวนร้อยละของผู้รับฟัง

วิทยุจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงช่วงเวลา 18.00 น. - 19.00 น. จะมีผู้ฟังถึงร้อยละ 43 หลัง 19.00 น. จำนวนร้อยละของผู้รับฟังจะลดลง แต่จะเพิ่มขึ้นหลังจาก 20.00 น. จนถึงร้อยละ 53 จะรับฟังวิทยุในช่วงระยะเวลาประมาณ 20.00 น. - 21.00 น. หลังจากช่วงเวลานี้แล้ว จำนวนร้อยละของผู้รับฟังวิทยุจะลดลงอย่างเห็นได้ชัด ลักษณะการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของผู้รับฟังวิทยุในภาคเหนือในระหว่างวันจันทร์ถึงวันศุกร์ จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีลักษณะคล้ายกับผลสำรวจของบริษัทดีมาร์ ในปี พ.ศ. 2516 แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผลของการสำรวจเวลารับฟังวิทยุของประชาชนในภาคเหนือของสำนักงานข่าวสารอเมริกันในปี พ.ศ. 2514 ได้ผลที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ในช่วงระยะเวลา 6.00 น. - 7.00 น. จำนวนร้อยละ 46 รับฟังวิทยุหลังจากช่วงระยะเวลา นี้ การรับฟังวิทยุจะลดน้อยลงจนกระทั่งหลังเวลา 14.00 น. จำนวนร้อยละของผู้รับฟังวิทยุในภาคเหนือจึงจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 45 ในช่วงระยะเวลา 17.00 น. - 18.00 น. และหลังจากช่วงเวลานี้จำนวนการรับฟังวิทยุจะลดลงตลอดไปจนถึงเที่ยงคืน²⁶

จากผลการสำรวจของบริษัทวิจัยดีมาร์ ปรากฏว่าผู้หญิงจะรับฟังวิทยุเป็นประจำมากกว่าผู้ชายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จากผลการสำรวจในปี พ.ศ. 2515 ผู้ชายร้อยละ 49 และผู้หญิงร้อยละ 51 รับฟังวิทยุเป็นประจำทุกวัน และผลการสำรวจในปี พ.ศ. 2516 พบว่าร้อยละ 81 ของผู้ชายฟังวิทยุทุกวัน และร้อยละ 83 ของผู้หญิงรับฟังวิทยุเป็นประจำทุกวัน สำหรับความบ่อยครั้งในการรับฟังของเพศชายและเพศหญิงจะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่สำหรับในกรณีที่ไม่เคยรับฟังวิทยุเลยนั้น จำนวนร้อยละของเพศชายจะสูงกว่าร้อยละของเพศหญิง

จากการสำรวจของบริษัทดีมาร์ ในปี พ.ศ. 2515 และ พ.ศ. 2516

²⁶ศิริชัย ศิริกายะ, รายงานสรุปการสำรวจสื่อมวลชนในภาคเหนือประเทศไทย (ศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 10.

ปรากฏว่าผู้รับฟังวิทยุเป็นประจำทุกวันจำนวนมากที่สุดอยู่ในระหว่างกลุ่มอายุ 41 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะของผู้รับฟังวิทยุของประชาชนในภาคเหนือเป็นผู้ที่ค่อนข้างมีอายุ

4.2 ความบ่อยครั้งในการอ่านหนังสือพิมพ์และนิตยสารและลักษณะของผู้อ่าน

จากการศึกษาของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2515 แสดงให้เห็นถึงว่าบุคคลที่อยู่อาศัยในเขตชนบทเกือบครึ่งหนึ่งไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์เลย มีเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น ที่อ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำทุกวัน แต่สำหรับผู้ที่ย้ายจากชนบทเข้ามาอาศัยอยู่ในตัวเมือง ร้อยละของผู้ที่ไม่อ่านหนังสือพิมพ์จะลดลง และพฤติกรรมการอ่านหนังสือพิมพ์จะเพิ่มขึ้น²⁷ จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่าโดยปกติแล้วผู้ชายในภาคเหนืออ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำทุกวันมากกว่าผู้หญิง สำหรับผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำทุกวันจะอยู่ในกลุ่มอายุต่าง ๆ กัน โดยที่มีจำนวนไม่แตกต่างกันมากนัก กลุ่มอายุระหว่าง 21 - 30 ปี จะมีจำนวนผู้ที่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวันสูงสุด สำหรับผู้ที่ไม่เคยอ่านหนังสือพิมพ์เลยนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในกลุ่มอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป สำหรับการอ่านนิตยสารนั้นปรากฏว่าความแตกต่างกันเรื่องเพศไม่มีผลต่อความบ่อยครั้งในการอ่านนิตยสาร แต่ความแตกต่างกันในกลุ่มอายุมีผลต่อการอ่านนิตยสาร โดยสรุป พฤติกรรมการอ่านนิตยสารของประชาชนในภาคเหนือได้ว่า ถ้าอายุสูงขึ้นความบ่อยครั้งในการอ่านนิตยสารจะลดน้อยลง

4.3 ความบ่อยครั้งในการรับชมโทรทัศน์, เวลารับชม และลักษณะของผู้ชม

จากรายงานของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2515 พบว่าพฤติกรรมการของความบ่อยครั้งของการรับชมโทรทัศน์ขึ้นอยู่กับสภาพที่อยู่อาศัย กล่าวคือ ผู้รับการสัมภาษณ์ที่อยู่อาศัยในเขตชนบทเกินกว่าครึ่งหนึ่งไม่เคยรับชมโทรทัศน์เลย และผู้ที่ชมโทรทัศน์ทุกวันหรือเกือบทุกวันมีจำนวนเพียงไม่เกินร้อยละ 6 ของผู้รับการสัมภาษณ์เท่านั้น²⁸

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

จากรายงานของสำนักข่าวสารอเมริกันซึ่งทำการสำรวจวิจัยในปี พ.ศ. 2514 ปรากฏว่าเวลารับชมรายการโทรทัศน์ของประชาชนในภาคเหนือไม่แตกต่างกันระหว่างวันธรรมดากับวันหยุดเสาร์ - อาทิตย์ แต่มีข้อที่น่าสนใจอยู่ที่ 2 ประการคือ ประการแรก ในวันอาทิตย์ในช่วงเวลาตอนเช้าถึงบ่าย (10.00 น. - 14.00 น.) จะ มีผู้รับชมมากกว่าวันอื่น ๆ ในสัปดาห์ ประการที่สอง เวลาที่ผู้รับชมส่วนใหญ่รับชมรายการโทรทัศน์อยู่ระหว่าง 18.00 น. - 22.00 น. ทุกวัน แต่วันธรรมดาจะมีจำนวนร้อยละ ของผู้รับชมรายการโทรทัศน์ในช่วงเวลานี้มากกว่าในวันเสาร์ หรือวันอาทิตย์

จากการเปรียบเทียบผลการสำรวจวิจัยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่ง ทำไว้เมื่อ พ.ศ. 2511 - 2512 กับผลการสำรวจวิจัยของบริษัทวิจัยคิมาร์ ในเรื่อง เวลารับชมรายการโทรทัศน์ของประชาชนในภาคเหนือ ในวันธรรมดาปรากฏว่าใกล้เคียง เหมือนกัน คือ ช่วงเวลาที่มีผู้รับชมรายการโทรทัศน์มากที่สุด ได้แก่ระหว่างเวลา 19.00 น. - 20.00 น.

จากรายงานของบริษัทวิจัยคิมาร์ ในปี พ.ศ. 2515 - 2516 ปรากฏว่าผู้หญิงจะรับชมโทรทัศน์เป็นประจำทุกวันมากกว่าผู้ชาย แต่ในขณะเดียวกันจำนวน ผู้หญิงที่ไม่เคยชมโทรทัศน์เลยก็มีจำนวนมากกว่าผู้ชายด้วย เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มอายุ ต่าง ๆ ของผู้รับชมโทรทัศน์จากการสำรวจวิจัยในปี พ.ศ. 2515 พบว่าจำนวนผู้รับชม โทรทัศน์ทุกวันอยู่ในกลุ่มอายุระหว่าง 15 - 20 ปี, 31 - 40 ปี และอายุตั้งแต่ 41 ปี ขึ้นไป มีจำนวนเท่า ๆ กัน สำหรับผู้รับชมในกลุ่มอายุ 21 - 30 ปี มีจำนวนรองลงมา

4.4 ความบ่อยครั้งในการชมภาพยนตร์ และลักษณะผู้ชม จากการวิจัย

พฤติกรรมการติดต้อสื่อสารของชาวภาคเหนือ ในเรื่องการชมภาพยนตร์ พอจะสรุปได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่จะรับชมภาพยนตร์อย่างน้อยเดือนละครั้ง หรือน้อยกว่าเดือนละครั้ง

ในแง่ลักษณะของผู้ชมนั้น จากการศึกษาแนวโน้มของลักษณะผู้ชมใน 2 ปี (2514 - 2516) โดยพิจารณาจากจำนวนผู้ชมภาพยนตร์ทั้งหมด พบว่าผู้ชายดูภาพยนตร์ มากกว่าผู้หญิง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มอายุของผู้ชมภาพยนตร์ปรากฏว่า ผู้ที่ชมภาพยนตร์บ่อยครั้งคือ ตั้งแต่สองสัปดาห์ต่อครั้ง หรือมากกว่าจะอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 15 -

40 ปี สำหรับผู้ที่ชมภาพยนตร์เดือนละครั้งหรือน้อยกว่านี้ ส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป ผู้ที่ไม่เคยชมภาพยนตร์เลยส่วนใหญ่ก็อยู่ในกลุ่มอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไปด้วย

เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ปรากฏว่า ผู้ที่มีฐานะเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างสูง และปานกลาง จะชมภาพยนตร์เดือนละครั้งหรือน้อยกว่านี้เป็นส่วนใหญ่ และผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ จะมีแนวโน้มในการชมภาพยนตร์ไม่บ่อยครั้ง

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษา

ในปัจจุบันนี้ความต้องการของฝ่ายบริหารประเทศ หรือรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชนบทนั้นอยู่ที่ความปรารถนาจะให้ประชากรในชนบทได้พ้นจากสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ โดยพยายามระดมกำลังทุกสาขาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวชนบทไทยให้ดีขึ้น เพื่อให้ประชาชนส่วนรวมมีการกินคืออยู่ที่ มีมาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น ในประเทศที่กำลังพัฒนาต่างก็มุ่งส่งเสริมการพัฒนาชนบทอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยคำนึงถึงว่าปัญหาในชนบทของประเทศที่ค่อยพัฒนาและกำลังพัฒนา เป็นปัญหาที่รบกวนอันเกี่ยวกับเสถียรภาพและความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติ การเสริมสร้างและปรับปรุงความแข็งแกร่งในทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้นนั้น เป็นเสมือนปราการที่มั่นคงและแข็งแรงสำหรับต่อต้านภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ได้อย่างดี

ในการวางแผนเพื่อพัฒนาชนบทนั้น รัฐบาลอาจใช้ระบบการติดต่อสื่อสารของชาวชนบทให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชาวชนบทเอง ดังนั้นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีวัตถุประสงค์จะศึกษาพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของชาวชนบท โดยศึกษาถึงบทบาทของสื่อแต่ละชนิด ได้แก่ สื่อมวลชน, สื่อเฉพาะกิจ และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในเขตชนบท เพื่อจะนำมาวิเคราะห์หาสื่อประเภทใดที่สามารถเข้าถึงประชากรในชนบทได้ดีที่สุด ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนพัฒนาชนบทโดยอาศัยสื่อประเภทต่าง ๆ ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. เพื่อทราบพฤติกรรมการสื่อสารของประชากรในชนบท (ตำบลห่างฉัตรและ ตำบลหนองหลุม อำเภอห่างฉัตร จังหวัดลำปาง)

ข. วิเคราะห์การใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ จำแนกตามลักษณะความแตกต่างทางเพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และสถานภาพบุคคล

ค. ความน่าเชื่อถือของสื่อมวลชนแต่ละประเภท

ง. เปรียบเทียบพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างผู้นำความคิดเห็น และผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็น

จ. เพื่อเป็นประโยชน์สนับสนุนต่อการวางแผนการใช้สื่อของโครงการลำปาง (Lampang Project)

จากวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น จึงได้ทำการตั้งสมมติฐาน (Hypothesis) สำหรับทำการทดสอบไว้ดังนี้

1. พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลจะแตกต่างกันไปตามเพศ, อายุ, การศึกษา, สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และสถานภาพบุคคล

2. สื่อมวลชนแต่ละประเภทสามารถเข้าถึงประชากรในชนบทได้ต่างกัน วิद्यุจะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงประชากรในชนบทได้มากที่สุด

3. สื่อมวลชนแต่ละประเภทจะมีผู้ให้ความเชื่อถือต่างกันไปตามเพศ, อายุ, การศึกษา, สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม และสถานภาพบุคคล

หมายเหตุ โครงการลำปาง เดิมใช้ชื่อว่า โครงการพัฒนาและประเมินผลระบบการให้บริการอนามัยแบบผสมผสาน (Development and Evaluation of Integrated Delivery System of Health) เรียกว่า โครงการ DEIDS (ดีคีส) ได้เริ่มวางแผนงานของโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2516 ที่จังหวัดลำปาง โครงการนี้มีความมุ่งหมายพื้นฐานที่จะดำเนินการในชนบทโดยเน้นหนักในเรื่องของการอนามัยแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัวและโภชนาการ (รายละเอียดตามผนวก ก.)

4. การใช้สื่อประเภทอิเล็กทรอนิกส์ (วิทยุ, โทรทัศน์) ในชนบทจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น และการใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์จะลดน้อยลงตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น

5. บุคคลที่มีการศึกษาสูง จะใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์และสื่อเฉพาะกิจ มากกว่าบุคคลที่มีการศึกษาค่ำ

6. ผู้นำความคิดเห็น (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) จะใช้สื่อมวลชน สื่อเฉพาะกิจ และมีการติดต่อระหว่างบุคคลมากกว่าผู้ที่ไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็น

การเขียนวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ได้อาศัยข้อมูลจากศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้ทำการสำรวจหาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแบบอย่างของการติดต่อสื่อสาร²⁹ (Communication Pattern) ของประชากรชนบทในตำบลทางฉัตร และตำบลหนองหลุม อำเภอทางฉัตร จังหวัดลำปาง เพื่อเป็นประโยชน์สนับสนุนการวางแผนการใช้สื่อของโครงการลำปาง แต่เนื่องจากขณะที่ศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์ออกไปสำรวจข้อมูลดังกล่าวเมื่อต้นปี 2518 นั้น โครงการลำปางได้เริ่มต้นดำเนินงานในเขตอำเภอทางฉัตร จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการได้เพียง 2 ตำบล คือ ตำบลทางฉัตร และตำบลหนองหลุม โดยเริ่มอบรมผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (Health Communicator) เพื่อให้เป็นตัวแทนของกระทรวงสาธารณสุข ในการเผยแพร่ข่าวสารด้านการสาธารณสุขให้แก่ชาวบ้าน (ความหมายของคำว่า "ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข" และกรรมวิธีในการคัดเลือกจะได้อธิบายโดยละเอียดในบทต่อไป) ได้เฉพาะใน 2 ตำบลนี้เท่านั้น และเนื่องจากโครงการลำปางมีความต้องการจะเปรียบเทียบพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างผู้สื่อข่าวสาธารณสุขและชาวบ้าน ดังนั้นศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์ จึงได้ทำการสำรวจหาข้อมูลเฉพาะในเขตตำบลทางฉัตรและตำบลหนองหลุมเท่านั้น

²⁹ หมายถึง ลักษณะนิสัยในการใช้สื่อมวลชน, สื่อเฉพาะกิจ และการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลของชาวตำบลทางฉัตร และชาวตำบลหนองหลุม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การศึกษาถึงพฤติกรรมการสื่อสารของประชากรในท้องถิ่นใดก็ตาม จะช่วยให้ทราบถึงลักษณะนิสัยในการใช้สื่อของประชากรในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการใช้สื่อเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชนบทประชากรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในการดำรงชีพ มักปล่อยให้เป็นเรื่องของโชคชะตา หากรัฐบาลจะให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่นการสาธารณสุข การเกษตร และอื่น ๆ ก็จะช่วยให้อาชีพความเป็นอยู่ของประชากรชาวชนบทเหล่านั้นดีขึ้นกว่าเดิม มีการกินดีอยู่ดี มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงและสมบูรณ์ เป็นกำลังแรงงานให้แก่ประเทศชาติต่อไป ซึ่งทั้งนี้และทั้งนั้นจำเป็นต้องอาศัยสื่อชนิดต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน, สื่อเฉพาะกิจ และการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นช่องทางในการนำข่าวสารที่เป็นประโยชน์ไปสู่ชาวชนบท หากเราทราบถึงพฤติกรรมการสื่อสารของชาวชนบทแล้ว จะทำให้สามารถส่งข่าวสารต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ (โดยผ่านทางสื่อที่เข้าถึงชาวชนบทได้มากที่สุด) ไปยังประชากรเหล่านั้นได้อย่างตรงเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างทฤษฎี สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติสนับสนุนงานพัฒนาทุกชนิดของรัฐบาล ทั้งยังใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและหลักฐานอ้างอิงสำหรับผู้ที่จะศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวกับวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ในอนาคตต่อไป